

KOMUNIKĀCIJAS PRASMES VEIDOŠANĀS LIKUMSAKARĪBAS ROBEŽSARGU PROFESIONĀLAJĀ SAGATAVOŠANĀ

Regularities of Communication Skills Formation in Border Guard Training Process

Alens Indriks

Valsts robežsardzes koledža

Abstract. *The present paper explores specificity of communication process and formation of communication skills in militarized educational institutions working on the basis of vertical (downward) communication. Service and “subject – object” relationships build up a barrier between teaching staff and students, since there is a difference in service ranks and holding positions interfering with a successful communication process turning it into unfinished process, without which a successful formation of communication skills is impossible. The paper covers the problems in formation of communication skills in Border Guard training process and the author try to find out correlations and regularities of communication skills formation in militarized educational institution.*

Keywords: *communication, formation, skills, training, correlations, regularities.*

Ievads

Introduction

Robežsargu profesionālā sagatavošana Latvijā tiek īstenota Valsts robežsardzes koledžā, kas ir militarizēta izglītības iestāde. Militarizēto izglītības iestāžu galvenā specifika izpaužas tajā apstākļī, ka personāls, kurš īsteno studiju procesu un personāls, kurš to apgūst, savstarpēji atrodas dienesta attiecībās, kas tiek regulētas ar speciālu normatīvo aktu palīdzību. Studiju procesā „subjekts-objekts” attiecības rada vairākas specifiskas docētāju un studējošo komunikatīvās barjeras, padarot nākamā robežsardzes inspektora un virsnieka individualitātes un personības attīstību, kā arī profesionālo, tai skaitā, komunikācijas prasmes un iemaņu attīstību par grūti sasniedzamu. Neveicinot studējošo komunikācijas prasmes attīstību, nav iespējama VRK izglītības programmās definēto mērķu sasniegšana un studējošo personības attīstība, kas ir jebkuras izglītības iestādes, tai skaitā militarizētas, uzdevums, jo topošais robežsargs studiju procesā attīstās kā personība, kura vēlāk pilda savus pienākumus hierarhiskā vidē, kurai ir pagaidu raksturs.

Raksta mērķis ir noskaidrot docētāju un studējošo komunikācijas prasmes veidošanās nosacījumu likumsakarības un mijsakarības militarizētas izglītības iestādes hierarhiskajā vidē.

Pētījums tika veikts Valsts robežsardzes koledžā un tā ietvaros tika sagatavotas anketas docētājiem un studējošajiem par komunikācijas prasmes veidošanos, kā arī tika veikta studējošo un docētāju anketēšana un docētāju intervēšana.

Datu apstrādē un analīzē tika izmantota jaukto metožu pieeja.

Anketēšanā iegūto kvantitatīvo datu apstrādei tika izmantota statistiskās datu apstrādes sistēma „SPSS”, kuras vidē tika veikta krostabulācija, Manna – Vitnija (*Mann – Whitney U*) un Kruskal – Valisa H–tests (*Kruskal – Walis H*) atšķirību (*differences*) noteikšanai starp respondentu grupām, Kendella (*Kendall's tau-b*) korelācijas analīze sakarību (*correlation*) noteikšanai starp rādītājiem un veikta klāsteranalīze respondentu grupu identificēšanai.

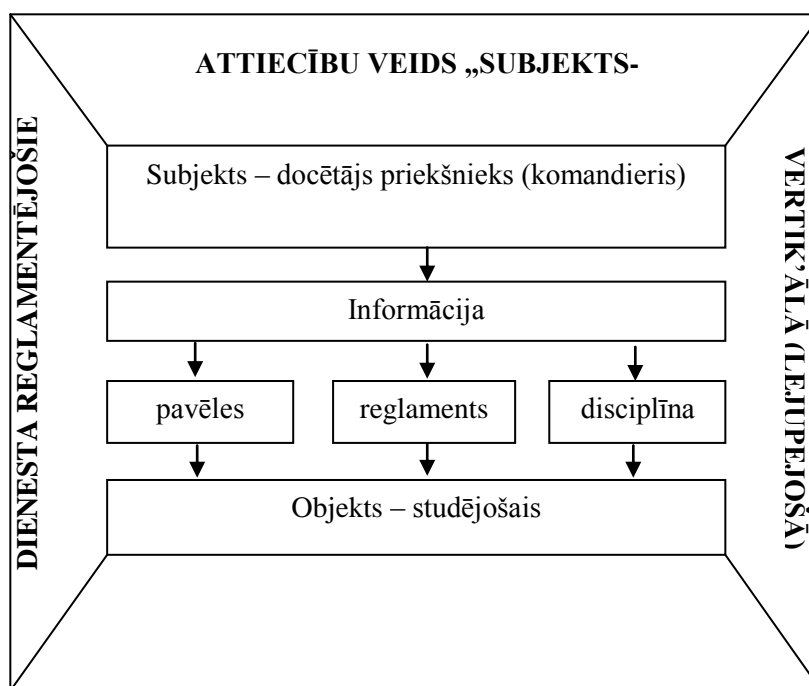
Savukārt docētāju interviju rezultāti tika apstrādāti kvalitatīvo datu apstrādes programmas „AQUAD” vidē, veidojot frekvenču tabulas kodu biežuma noteikšanai, veicot Hī-kvadrāta (*Chi-Square*) testu atšķirību (*differences*) noteikšanai, nosakot mijsakarības (*linkages*) starp komunikācijas prasmi, komunikācijas veidu un komunikāciju ietekmējošajiem faktoriem, kā arī komunikācijas prasmes veidošanās sakarības.

**Komunikācijas prasmes veidošanās likumsakarības robežsargu
profesionālajā sagatavošanā**
*Regularities of communication skills formation in Border Guard training
process*

Saskaņā ar V.Reņģes (2002) norādīto, organizācijas var būt veidotas kā birokrātiska sistēma vai kā atvērta sistēma. Militarizētai izglītības iestādei piemīt tādas birokrātiskas iestādes pazīmes kā darba dalīšana un specializācija, varas (attiecīgi arī pozīciju) hierarhija, formālu normu (likumu) sistēma un bezpersoniskas attiecības cilvēku vidū. Studiju process militarizētā izglītības iestādē tiek īstenots hierarhijas un autoritārā vadības stila apstākļos, kas tiek noteikts ar dienesta gaitu regulējošo normatīvo aktu palīdzību. Tādas dienesta organizācijas nepieciešamās komponentes kā pavēles, reglaments un disciplīna rada komunikācijas barjeras, kas būtiski traucē sekmīgai mērķu sasniegšanai studiju procesa laikā.

Militarizētā izglītības iestādē pastāv vienota hierarhiskā sistēma, kur viena amatpersona ir pakļauta citai amatpersonai (Valsts robežsardzes reglaments, 2008), tādēļ šādā sistēmā būtiski tiek ierobežota mijiedarbība un informācijas atgriezeniskā saikne, kas ir obligāts priekšnosacījums veiksmīgas izglītības iestādes darbībai, kur nozīmīga ir izglītības iestādes gaisotne, labvēlīga veselīga

vide un docētāja un studējošā sadarbība (Jansone & Krauksts, 2005) (skatīt 1.attēlu).

1.attēls Militarizētas izglītības iestādes darbības raksturojums
Figure 1 Characteristics of militarized educational institution activities

Studējošā un docētāja mijiedarbības procesā var rasties komunikācijas barjeras, kuras traucē informācijas uztveršanu, un tā var tikt nepareizi interpretēta. Komunikācijas barjeras ir faktori, kas traucē informācijas pārraidīšanu un uztveršanu komunikācijas procesa laikā, tādējādi samazinot šī procesa efektivitāti. Militarizētās izglītības iestādēs bez iepriekšminētajām barjerām var rasties arī jaunas barjeras, kā arī var veidoties kombinētas barjeras no iepriekšminētajām, kas izriet no šādu iestāžu darbības organizācijas specifikas un pastāvošā komunikācijas modeļa.

V.Vašnova (Вашнёва, 2008) definē, ka komunikācijas prasme ir darbību komplekss, kas balstās uz augstu docētāja teorētisku un praktisku sagatavotību, kas ļauj viņam radoši izmantot prasmi klausīties sarunā iesaistīto personu, noteikt viņa garastāvokli, saprast un interpretēt viņa nostāju kādā jautājumā, pastāvīgi organizēt mijiedarbību. A.Mudriks (Мудрик, 1984) uzskata, ka komunikācijas prasme ir prasme orientēties partneros, objektīvi uztverot tos, kā arī prasme orientēties saskarsmes situācijās. Savukārt N Kuzmina (Кузьмина, 1973) norāda, ka komunikācijas prasme ir prasme nodibināt un uzturēt emocionāli pozitīvu saskarsmi, prasme klausīties un saprast komunikācijas partneri, prasme noturēt komunikācijas partnera uzmanību. A.Špona un Z.Čehlova (2004) norāda, ka studijas kā process nozīmē mērķtiecīgu,

pakāpenisku docētāja un studenta savstarpēju ietekmi mijiedarbības procesā, kur studenta potenciāla attīstību un studiju mērķa sasniegšanu veicina apkārtējā atmosfēra auditorijā, kura satur pozitīvas docētāja un studējošā attiecības, un kurā studējošais jūtas novērtēts un tiek respektēts viņa viedoklis (McCombs & Whisler, 1997) un ka uzticība, kas ir izveidojusies starp docētāju un studējošo, sekmē studējošo akadēmiskos sniegunus (Lee, 2007). Dolls, Cukers, Brehms (Doll, Zucker, Brehm, 2004) norāda, ka docētāju un studējošo savstarpējo attiecību kvalitāte ir svarīgākā un būtiskākā pozitīvas studiju vides sastāvdaļa, kas ir nozīmīgs priekšnosacījums studentu aktīvai līdzdalībai studiju procesā, tādēļ docētājam būtu jāveicina labvēlīgas gaisotnes uzturēšana nodarbību laikā, kur studentu vārdu zināšana un lietošana veicina pozitīvas atmosfēras radīšanu nodarbību laikā, kas veicina docētāju un studējošo savstarpējo attiecību veidošanos un komunikāciju (Chiu, 2009).

A.Strode (2010) norāda, ka komunikāciju ar citiem profesionāļiem pedagoģiskās prakses kontekstā var interpretēt kā sadarbību students – prakses vadītājs, students – skolotājs un students – students, jo katram indivīdam piemīt unikāla pieredze. Komunikācijas procesā personas kopējas darbības rezultātā apmainās ar viedokļiem, idejām, jūtām un uzskatiem, tādēļ komunikāciju, kas norisinās starp personām, nevar nosaukt tikai par informācijas apmaiņu. A.Ļeontjevs (Леонтьев, 1983) norāda, ka starppersonu komunikācijā saskarsmes partneri ne tikai nodod informāciju, bet arī nonāk pie kopīga mērķa, savstarpēji sadarbojoties un mijiedarbojoties vienam uz otru. Sadarbību un mijiedarbību var uzskatīt par psiholoģisku iedarbību uz komunikācijas partneri ar mērķi panākt viņa darbības izmaiņas. Pēc mijiedarbības var secināt, cik efektīva un veiksmīga ir bijusi komunikācija. Starppersonu attiecībām jābalstās uz sadarbību. Sadarbība ir mijiedarbības forma, kur komunikācijas procesā personas veicina viena otras interešu īstenošanu. Sadarbības rezultātā tiek atrisināts uzdevums, virzoties uz noteiktu mērķi. Procesā tiek ievērotas visu pušu intereses, neviens neuzspiež savus nosacījumus un nemēģina pakļaut otru personu savām interesēm. Attiecības tiek veidotas, balstoties uz uzticību, simpātijām un saprašanos.

Informāciju var nodod, izmantojot dialogu un monologu, savukārt sadarbība tiek veidota, izmantojot dialogu. E.Apsalons (2013) uzskata, ka komunikācijā svarīgākais ir sarunāties ar cilvēkiem dialoga, nevis monologa veidā, sarunas laikā rast konsensuālus risinājumus, kuriem var piekrist arī sarunas partneris, saprasties ar sarunas partneri, nevis iebilst viņam, bet veidot saprašanās kopību un sadarboties ar citiem cilvēkiem, turklāt sadarboties tā, lai sasniegtu sev vēlamus rezultātus. Dialogs ir divpusējā informācijas plūsma, kas nodrošina komunikācijā iesaistīto pušu sadarbību un mijiedarbību un tas nodrošina atgriezeniskās saiknes veidošanos atšķirībā no monologa. Dialogs nodrošina „subjekts – subjekts” attiecību pastāvēšanu. Dialoga laikā nepārtraukti

notiek lomu (informators – uztvērējs) maiņa. Veiksmīga dialoga norise ir atkarīga no empātijas spējas un spējas saprast otru cilvēku. Dialogs var norisināties starp divām vai vairākām personām un ir aktīva divpusēja partneru mijiedarbība, kuras rezultātā notiek viedokļu saskaņošana, tādēļ komunikācija studiju procesā starp docētāju un studējošo ir ne tikai informācijas plūsma bet gan arī partneru sadarbība saskarsmes procesā, ar mērķi panākt noteiktas uzvedības izmaiņas. A.Harašs (Харащ, 1981) uzskata, ka dialogam ir nozīmīga loma komunikācijas prasmes veidošanās procesā.

Lai identificētu komunikācijas prasmes veidošanās nosacījumus un likumsakarības vertikālās un horizontālās komunikācijas mijiedarbībā militarizētā izglītības iestādē, tika adaptēta S. Omārovas (2002) definētā saskarsmes struktūra, kas norāda, ka saskarsmi veido mijiedarbība, komunikācija un cilvēku savstarpējā uztvere, kuri determinē cits citu, kuri nav atdalāmi viens otra un mijiedarbojas viens ar otru. Pamatojoties uz iepriekšminēto, tika izveidoti komunikācijas prasmes veidošanās kritēriji militarizētā izglītības iestādē, par kuriem tika izvēlēti sadarbība, ko raksturo docētāja un studējošā mijiedarbība, dialogs, kas kalpo kā pamats komunikācijas atgriezeniskās saiknes nodibināšanai, un attiecības, kas raksturo docētāja attieksmi pret studējošo.

1. tabula **Docētāju un studējošo komunikācijas prasmes veidošanās kritēriji un rādītāji militarizētā izglītības iestādē**

Table 1 Criteria and parameters of formation lecturer and students communication skills in militarized educational institution

Kritērijs	Rādītāji
<i>Sadarbība</i>	<ul style="list-style-type: none"> - rada vēlmi komunicēt un sadarboties; - ieinteresē sarunas tematā, parādot pieeju daudzveidību, ļaujot sarunas partnerim apzināti izvēlēties savu variantu; - uztur sarunā iesaistīto partneru kopīgu viedokli, atrodot konsensuālus risinājumus.
<i>Dialogs</i>	<ul style="list-style-type: none"> - rosina, uztur dialogu un novērtē dialogā sasniegto; - pārvalda profesionālo ētiku un nodrošina korektu dialoga uzturēšanu; - personīgā empātija nodrošina dialogu, savstarpējo viedokļu un citu vērtību apmaiņu.
<i>Attiecības</i>	<ul style="list-style-type: none"> - sasniedz robežsargu profesionālajai kompetencei atbilstošus rezultātus, veidojot „subjekts – subjekts” attiecības; - veido tikumiski pamatotas attiecības starp personām; - ar cieņu izturas pret studējošajiem.

Lai iegūtu datus par komunikācijas prasmes veidošanos VRK studiju procesā, tika sastādītas aptaujas anketas docētājiem un studējošajiem. Anketas jautājumi tika noformulēti apgalvojumu veidā, un, izmantojot Likerta atbilžu

skalu, docētājiem un studējošiem bija jāizvēlas kāds no atbildes variantiem, kas saturēja informāciju par komunikācijas prasmi, pedagoģiskās vides novērtējumu komunikācijas procesā un komunikāciju ietekmējošiem faktoriem specifiskā vidē. Ar anketu palīdzību tika noskaidrotas komunikācijas prasmes, komunikācijas veida un komunikāciju ietekmējošo faktoru kritēriju un to rādītāju savstarpējās sakarības.

Nosakot izvirzīto kritēriju rādītāju savstarpējās sakarības, datu apstrādes un analīzes rezultātā tika noskaidrots, ka starp komunikācijas prasmes kritēriju rādītājiem pastāv ļoti augsta ($p=0.000$; $r=0.90$), augsta ($p=0.000$; $r=0.85$. $p=0.000$; $r=0.73$. $p=0.000$; $r=0.81$. $p=0.000$; $r=0.78$. $p=0.000$; $r=0.72$) un vidēja pozitīva ($p=0.000$; $r=0.62$. $p=0.000$; $r=0.60$. $p=0.000$; $r=0.69$. $p=0.000$; $r=0.61$) korelācija, kas nozīmē, ka, attīstoties kādam no kritērijiem vai tā rādītājiem, tiek attīstītas arī pārējās komunikācijas prasmes un veicināta to veidošanās.

Kendella (*Kendall's tau-b*) korelācijas analīze ļāva noteikt komunikācijas prasmes kritēriju un to rādītāju sakarības ar komunikācijas veida kritērijiem un rādītājiem:

- demokrātiskā vadības stila izmantošana veicina **attiecību** un **sadarbības** attīstīšanu militarizētas izglītības iestādes studiju procesā ($p=0,000$; $r=0,67$. $p=0,000$; $r=0,66$).
- docētāja ieinteresētība studējošo personības attīstībā, gandarījums no saskarsmes un komunikācijas ar viņiem ietekmē tikumiski pamatotu attiecību veidošanu starp personām ($p=0,000$; $r=0,65$).

Vidēji negatīva korelācija starp tādiem militarizētu izglītības iestādi raksturojošiem faktoriem kā autoritārais stils ($p=0,000$; $r=-0,61$), disciplīnas nodrošināšana ($p=0,000$; $r=-0,58$), rīkojumi, pavēles ($p=0,000$; $r=-0,62$) un monologs ($p=0,000$; $r=-0,52$) un komunikācijas prasmes kritērijiem un rādītājiem ļauj secināt, ka tie negatīvi ietekmē komunikācijas prasmes attīstību un veidošanos komunikācijas un studiju procesā.

Iegūtie rezultāti liecina, ka Valsts robežsardzes koledžā studiju procesā tiek izmantota vertikālā (lejupejošā) komunikācija un pastāv tādas komunikācijas barjeras studējošo un docētāju starpā kā formas tērps, docētāja kā priekšnieka un komandiera loma un dienesta attiecības, docētāja varas realizācija un specifiskais komunikācijas modelis militarizētā mācību iestādē.

Manna-Vitnija U-testa (*Mann-Whitney U*) testa rezultāti liecina, ka atkarībā no respondentu statusa (docētājs, students) pastāv statistiski ļoti nozīmīgas atšķirības tādu komunikācijas barjeru kā „docētāja formas tērps”, „dienesta attiecības” ($p=0,007$) un „personības un psiholoģiskās barjeras” ($p=0,033$), kā arī vertikālās un horizontālās komunikācijas mijiedarbības rādītāja „integrē „subjekts-subjekts” attiecības vertikālajā hierarhijas sistēmā” ($p=0,007$) vērtējumā). Studējošie iepriekšminētās komunikācijas barjeras studiju procesā identificējuši biežāk, salīdzinot ar docētājiem.

Kruskal-Valisa H-testa (*Kruskal-Walis H*) rezultāti liecina, ka atkarībā no studējošo grupas (izglītības programmas) pastāv statistiski nozīmīga atšķirība vertikālās (lejupejošās) komunikācijas rādītāja „*pedagogs kā priekšnieks un komandieris ir ieinteresēts disciplīnas nodrošināšanā*” ($p=0,033$) un komunikācijas barjeras „*dienesta attiecības*” ($p=0,016$) vērtējumā. Iegūtie testa rezultāti liecina, ka atkarībā no katedras, kuras darbā docētāji iesaistījušies un darbojas, pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības komunikācijas barjeru „*docētāja formas tērps*” ($p=0,040$), „*specifisks militarizētas izglītības iestādes komunikācijas modelis*” un „*dienesta attiecības*” ($p=0,050$) vērtējumā.

Kvalitatīvo datu ieguvei tika veikta VRK docētāju strukturētā intervija pēc sagatavotas intervijas programmas. Intervijā VRK docētājiem tika uzdoti jautājumi par komunikāciju ar studējošajiem nodarbību laikā savā studiju priekšmetā, komunikācijas norisi studiju procesā VRK kā militarizētā izglītības iestādē, par iespējām veicināt komunikācijas procesu militarizētās izglītības iestādes specifiskā vidē un pastāvošajām komunikācijas barjerām studiju procesa laikā.

Analizējot iegūtos datus par dominējošo komunikācijas veidu, ko docētāji izmanto studiju procesa īstenošanas gaitā Valsts robezsardzes koledžā, var secināt, ka studiju priekšmetu specifika ietekmē docētāju komunikācijas veidu, jo atsevišķi īstenotie studiju priekšmeti militarizētā izglītības iestādē nav iespējami bez vertikālās (lejupejošās) komunikācijas izmantošanas (ierindas mācība, šaušana, reglamenti), savukārt dažos studiju priekšmetos docētājiem ir iespējams izmantot horizontālo komunikāciju (vispārizglītojošie priekšmeti).

Vertikālā komunikācija, kas dominē militarizētā izglītības iestādē studiju procesa laikā, padara par neiespējamu komunikācijas prasmes veidošanos un attīstību. To apstiprina arī interviju analīzes rezultāti, ka docētājiem, kuri izmanto vertikālo komunikāciju, nepiemīt komunikācijas prasme, salīdzinot ar tiem docētājiem, kuri izmanto horizontālo vai abu komunikāciju mijiedarbību, tādējādi apstiprinot anketēšanas rezultātā iegūtos datus.

Kā galvenās barjeras, kas atstāj ietekmi uz izglītības procesu Valsts robezsardzes koledžā, tika identificētas formas tērps, dienesta attiecības, docētāja specifiskā loma – priekšnieks, kā arī personības un psiholoģiskie faktori, apstiprinot anketēšanas rezultātā iegūtos datus.

Pētījuma rezultāti liecina, ka ir novērojama mījsakarība starp komunikāciju veicinošiem faktoriem, vertikālās un horizontālās komunikācijas mijiedarbību un komunikācijas prasmi, kas ļauj secināt, ka komunikācijas prasme var veidoties, ja tam ir tādi nepieciešamie priekšnoteikumi kā uz uzticību balstītas attiecības neatkarīgi no ieņemamā amata vai pakāpes, horizontālās komunikācijas izmantošana studiju procesā, docētāja spēja ieinteresēt sarunas tematā un dažādu izglītības pieeju izmantošana, kas norāda uz horizontālās

komunikācijas integrācijas nepieciešamību vertikālajā militarizētas izglītības iestādes hierarhiskajā vidē.

Apstrādājot kvalitatīvos datus, tika identificēta komunikācijas prasmes nosacījumu likumsakarība, kas atklāj, ka komunikācijas prasmes veidošanās ir atkarīga no horizontālās komunikācijas izmantošanas, tādēļ ir nepieciešams studiju procesā izmantot horizontālo komunikāciju, taču dienestā efektīvu profesionālo funkciju izpildei vertikālo (lejupejošo) komunikāciju, kas ir militarizētās izglītības iestādes darbības pamats.

Vertikālās un horizontālās komunikācijas mijiedarbība ir atkarīga no horizontālās komunikācijas, komunikācijas prasmes un komunikāciju veicinošajiem faktoriem. Noteicošie komunikāciju veicinošie faktori ir studiju procesa organizācija, valstiskās audzināšanas nodarbības, īstenotā izglītības pieeja un dažāda veida komunikācijas izmantošana atkarībā no studiju priekšmeta specifikas.

Apstrādājot iegūtos datus, tika pierādīts, ka vertikālās un horizontālās komunikācijas mijiedarbība ietekmē docētāja komunikācijas prasmes veidošanos, kas ļauj secināt, ka, integrējot horizontālo komunikāciju un veidojot „subjekts-subjekts” attiecības studiju procesā vertikālajā militarizētas iestādes hierarhijas sistēmā, kļūst iespējama docētāju komunikācijas prasmes veidošanās un pilnveide militarizētā izglītības iestādē.

Secinājumi **Conclusions**

Lai noteiktu docētāju un studējošo komunikācijas prasmes veidošanās mīļsakarības starp komunikācijas prasmi, komunikācijas veidu un komunikāciju ietekmējošiem faktoriem un nosacījumu likumsakarības, rezultātu validitātes paaugstināšanai tika apkopotas tās komunikācijas prasmes veidošanās mīļsakarības un nosacījumu likumsakarības, kas, apstrādājot kvantitatīvos un kvalitatīvos datus, apstiprinājās jaukto pētījuma metožu pieejas izmantošanas un datu ieguves un apstrādes triangulācijas rezultātā:

- sadarbība, dialogs un attiecības var attīstīties, docētājam izmantojot horizontālo komunikāciju un demokrātisko vadības stilu;
- attīstoties kādam no kritērijiem „sadarbība”, „dialogs” un „attiecības” vai to rādītājiem, tiek veicināta arī pārējo kritēriju un rādītāju veidošanās un attīstība;
- tādi militarizētu izglītības iestādi raksturojošie faktori un vertikālās (lejupejošās) komunikācijas rādītāji kā autoritārais stils, disciplīnas nodrošināšana, monologs, rīkojumi un pavēles negatīvi ietekmē visu komunikācijas prasmes kritēriju veidošanos un attīstību komunikācijas un studiju procesā;

- docētājam, īstenojot vertikālo (lejupejošo) komunikāciju, dodot rīkojumus un pavēles, īstenojot varu un atrodoties auditorijā formas tērpā, neveidojas teorētiskās literatūras analīzes rezultātā identificētā komunikācijas prasme;
- docētājs, veidojot attiecības neatkarīgi no ieņemamā amata vai pakāpes, var veicināt tikumiski pamatotu attiecību veidošanu starp personām studiju procesā;
- integrējot studiju procesā „subjekts-subjekts” attiecības vertikālajā militarizētas izglītības iestādes hierarhijas sistēmā, kļūst iespējama docētāju un studējošo komunikācijas prasmes attīstība un pilnveide;
- vertikālās (lejupejošās) un horizontālās komunikācijas mijiedarbība ir atkarīga no horizontālās komunikācijas pastāvēšanas, komunikācijas prasmes un komunikāciju veicinošiem faktoriem.

Summary

Achieving the objectives of educational institution is depend on successful communication. The State Border Guard College is a professional higher education institution and in training process is used classical education approach based on authoritarianism. But the results of research shows that formation of communication skills in such conditions is impossible. Cooperation, dialogue and relationship can develop by using horizontal communication and democratic style of leadership. Such militarized educational institution characterizing factors as “subject – object” relationships, authoritarian style of leadership, discipline, monologue and orders build up a barrier between teaching staff and students and negative impact on all communication skills criteria for the formation and development of the communication in the study process. The correlations and regularities of communication skills formation shows, it is necessary to incorporate lecturers and student’s horizontal communication in the system of militarized educational institution for improving of border guards training system. "Subject-subject" relationship integration in vertical militarized educational institution hierarchical system enables lecturers and students communication skills development and improvement.

Literatūra References

- Apsalons, E. (2013). *Komunikācijas kompetence. Kā saprasties un veidot attiecības*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Chiu, Y. (2009). Facilitating Asian Students' Critical Thinking in Online Discussions. *British Journal of Educational Technology*, 40 (1), 42-75.
- Doll, B., Zucker, S., & Brehm, K. (2004). *Resilient Classrooms: Creating Healthy Environments for Learning*. New York: The Guilford Press.
- Jansone, R., & Krauksts, V. (2005). *Sporta izglītības didaktika skolā*. Rīga: RaKa.

Alens Indriksons. Komunikācijas prasmes veidošanās likumsakarības robežsargu profesionālajā sagatavošanā

- Lee, S. (2007). The Relations between the Student-Teacher Trust Relationship and School Success in the Case of Korean Middle Schools. *Educational Studies*, 33 (2), 209–216.
- McCombs, B., & Whisler, J. (1997). *The Learner-Centered Classroom and Schools: Strategies for Enhancing Student Motivation and Achievement*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Omārova, S. (2002). *Cilvēks runā ar cilvēku*. Rīga: Kamene.
- Reņģe, V. (2002). *Organizāciju psiholoģija*. Rīga: Kamene.
- Strode, A. (2010). *Studentu patstāvīgā profesionālā darbība pedagoģiskajā praksē*. Rēzekne: RA izdevniecība.
- Špona, A., & Čehlova, Z. (2004). *Pētniecība pedagoģijā*. Rīga: RaKa.
- Valsts robežsardzes reglaments* (21.04.2008). Reglaments Nr. 12. redakcija: 21.05.2010. Rīga: Valstsrobežsardze.
- Вашнёва, В. (2008). *Формирование коммуникативной компетентности студентов в процессе подготовки социальных педагогов*. Минск: Белорусский государственный педагогический университет.
- Кузьмина, Н. (1973). *Особенности коммуникативной деятельности педагога. Общение как предмет теоретических и прикладных исследований*. Москва: Издательство ЛГУ.
- Леонтьев, А. (1983). *Избранные педагогические произведения*. Москва: Педагогика.
- Мудрик, А. (1984). *Общение как фактор воспитания школьников*. Москва: Педагогика.
- Хараш, А. (1981). *Руководитель, его личность и деятельность*. Москва: Знание.